

ind, at også Erasmus' holdning i striden om den frie vilje (som iøvrigt ikke er en »neutral« fri vilje, som det hævdes) kan ses i et teologisk perspektiv. I sin litteraturfortegnelse, som (sammen med en tidstavle) slutter bogen, anfører Grane nok det nyeste værk om Erasmus' teologi (af E.-W. Kohls), men det ser ikke ud til, at han har benyttet det. Derfor bliver dette kapitel også stort set blot en præsentation af efterhånden gamle travere.

Det vil fremgå af ovenstående, at Granes bog ikke er uden mangler. Den største mangel ligger måske i dens relativt beskedne omfang. Det er formodentlig pladshensynet der gør, at ræsonnementerne adskillige gange knyttes sammen med et »svarende hertil« eller »ligeså« o. l., som må give indtryk af, at Luthers tænkning forløb i associationer uden logisk sammenhæng. Og når det nu er Luthers tænkning og dens »sjældne sluttethed«, vi skal lære at kende! Men bogen giver, hvad Grane har villet: et billede af en mand, som drog konsekvenserne af, hvad han selv havde skrevet og sagt. Den er – psykologisk set (sit *venia verbo*) – båret af forfatterens optagethed af Luther – en optagethed, der er så stor, at man undertiden ikke ved, om det er Granes eller Luthers tænkning, man præsenteres for! Sagligt set bæres den af et imponerende kendskab til Luthers skrifter og til litteraturen om dem og ham.

JENS GLEBE MØLLER

Krøniken om Graabrødrenes fordrivelse fra deres klostre i Danmark. Oversat af HENNING HEILESEN. Selskabet til historiske kildeskrifters oversættelse. København, Munksgaard, 1967. 88 s. 17,60 kr.

»Krøniken« om gråbrødrenes fordrivelse fra Danmark er en vigtig kilde til en side af Reformationens historie i Danmark og en af de forholdsvis få kilder, der skildrer begivenhederne fra et katolsk synspunkt. Det må derfor hilses med glæde, at den nu foreligger i en tilgængelig, ny oversættelse til dansk, der kan afløse Fengers oversættelse i Dansk Kirketidende 1851. Oversættelse og indledning er udarbejdet af arkivar Henning Heilesen, der tidligere har ydet et par bidrag til kommenteringen og behandlingen af skriftet.

Om selve indledningen er der kun godt at sige. Den giver en velafvejet fremstilling af de nye forskningsresultater både med hensyn til skriftets affattelse og dets almene baggrund. Det burde dog måske have været nævnt, at pater A. M. Lundin OFM i tidsskriftet »Credo« (42. årgang hæfte 4, Stockholm 1961) har bragt en (svensk) oversættelse af kapitlerne om Malmø, Halmstad, Ystad og Viborg og med bistand af J. Nybo Rasmussen har forsynet dem med en indledning og fyldige noter, der bl. a. aftrykker en del samtidigt kildemateriale. Endvidere har Nybo Rasmussen i Catholica 15 (København 1958) s. 202–10 skrevet en afhandling om broder Søren og hans martyrium, da franciskanerne blev fordrevet fra Ystad. Der var måske også grund til at nævne samme forfatters biografiske arbejder om »krønikens« formentlige hovedforfatter Jacobus Johannis (i Franziskanische Studien 45, 314–37 & Archivum Franciscanum Historicum 58 (1965) 330–31, på dansk i Catholica 20 (1963) s. 109–127 og 22 (1965) s. 134–135).

Oversættelsen er meget omhyggelig og i det store og hele korrekt. Men man kunne nok have ønsket sig, at dens formuleringer havde været noget mere mund-

rette. Det skal indrømmes, at originalens latin ofte er ret så kejtet – men der er nok endnu flere kejtetheder i det danske. Jeg skal blot anføre et par eksempler:

S. 24, 2. afsnit: »Hvor sande disse de anførte ord af psalmisten er, kan man kun alt for tydeligt se i denne vor desværre så ulykkelige tid, i hvilken man kan iagttage det lutherske partis så elendige forvendthed gribe om sig«.

S. 49, lin. 8–9: . . . »hvor de var samlede med meget vilde sind og ansigtsudtryk«.

I det følgende vil jeg tage nogle steder op, hvor jeg mener at kunne påvise unøjagtigheder og uheldige formuleringer i oversættelsen. Disse bemærkninger må ikke tages som en afstandtagen fra oversættelsen i dens helhed, der som før bemærket er særdeles nøjagtig, men snarere som bidrag til en bedre tekstforståelse af en interessant kilde.

S. 23, lin. 1: »O Herre, herskarers Gud, *vend dig om!*«. Det forekommer mig at være en lidt pudsigt tiltaleform til Gud. »convertere« bør vel oversættes: vend dig til os.

S. 23, lin. 14 »kætterne *selv*«. Mon ikke ipsi her som så ofte i sen latin er et blot demonstrativ, altså: disse?

S. 25, lin. 4fn.: Man kunne have ønsket en forklarende note til begrebet »al-misser«.

S. 28, sidste lin.: »Iøvrigt . . .«. Ceterum betyder ikke stort andet end: men.

S. 30, lin. 4: »sit fordærlige kætters tilhørere« eller: tilhørere til sit fordærlige kætteri.

S. 30, lin. 5ff.: »Såvel ved sin fordærlige læres vildfarelse, der tiltog dag for dag, som ved forkærlighed for vildfarelsen tilskyndede han borgerne til . . .«. Der står omtrent således (med brydning af den latinske sætningskonstruktion): Hans fordærlige læres vildfarelse tog til dag for dag og vildfarelsens yndest i lige måde (participiet tilhører begge ablativer); derved ophidsede (concitavit) han borgerne til . . .

S. 37, lin. 11: »efter hvad jeg mener«. Ut reor betyder vel snarere: så vidt jeg ved, eller: tror jeg nok.

S. 39, lin. 1: »inddrak fuldstændigere danske sange«. Danicas odas . . . plenius hauserunt. Det må betyde: flere danske salmer, eller måske de »inddrak« danske salmer i endnu højere grad.

S. 40, lin. 1: »Nu forfølger vi vort formål«. Iam propositum prosequamur: Lad os nu komme til vort egentlige emne.

S. 41, lin. 11: »Denne kætter stod . . .«. Latinen er meget stærkere i udtrykket, Stetit nunc ille hereticus: dér stod han nu, denne kætter . . .

S. 42, lin. 8–10 fn.: »Men da de ikke fandt nogen rimelige og fornuftige grunde til at stoppe munden på brødrene i deres prædiken«. Ordstillingen er tvetydig, bedre: Men da de i brødrenes prædiken ikke kunne finde nogen fornuftig og rimelig anledning til at stoppe munden på dem.

S. 45, lin. 7: Her finder vi en af oversættelsens få direkte fejl: Som sætningen står, er den meningsløs. Det er jo borgerne som når de først har fået foden indenfor »vil følge efter med hele kroppen«.

S. 46, lin. 9–10: »indtage noget til legemets vederkvælgelse«. In sumenda corporis refectione betyder snarere »i at finde hvile«.

S. 47, lin. 22: »hævede« trykfejl for hævdede.

S. 49, lin. 4: »helst«. *Quam libentissime*, snarere: meget gerne.

S. 50, lin. 17: »lukkede de døren til«. *Occluserunt*: de låste den vel.

S. 56, lin. 2: »før om et år«. *Per annum*: i år eller helt præcis inden for det førstkommande år.

S. 57, note 2 lin. 3: »151517« trykfejl for 1517.

S. 58, lin. 19 »sans for lov og ret«. Lyder nok for moralsk. Der tænkes ved *omni iuris ordine vacuum* snarere på manglende juridisk kendskab og hensyntagen. I næste linje er ordet »siden« ikke en god oversættelse af *cum* med konjunktiv (skønt). Meningen må være: Du er så ukyndig i jura, at du f. eks. (puta) selvom du optræder som (oven i købet) falsk anklager, alligevel (også) tiltager dig vidners og dommers rolle.

S. 58, lin. 2 fn.: »bevise temmelig tydelig ved dagens lys«. »Temmelig« er en ejendommelig afsvækkelse af udsagnet; der står: *luce clarius comprobabo*: Bevise (så at det er) klarere end lyset, d. v. s. soleklart.

S. 59, lin. 7-8: »at... reglens forskrifter temmelig klart var taget fra Kristi evangelium«. Igen en ejendommelig afsvækkelse. Det skal dog indrømmes, at såvel komparativen »*lucidius*« som futurum infinitiven »fore« er gådefulde. Meningen må dog vist være: er meget klart. Dette må vel ses i forbindelse med middelalderlatinens ikke sjældne usikkerhed i anvendelsen af komparationsformerne.

S. 59, lin. 13-14: Oversættelsen »på samme tid« forudsætter, at Hans Hemmingsdyng kan udføre bilocation. Det har man vist næppe villet tillægge ham. Der står da også »*eadem hora*«: i den samme time.

S. 60, lin. 4 ff.: »Men for at de ikke alle samtidig skulle forlade klostret hurtigere... skulle seks af brødrene blive tilbage«. Sed ne illis (nl. *comestibilibus*) *consumptis citius omnes*... *desererent*. Hvis man knytter *citius* til *consumptis*, får man en mere acceptabel mening: Men for at ikke maden skulle slippe hurtigere (eller for hurtigt) op, så at alle brødrene på en gang måtte forlade klostret. (Holger Gregersen foreslår, at ikke alle, men kun seks brødre skal blive tilbage; så vil det vare længere, inden maden slipper op.)

S. 60, lin. 8: »særlig sex«. *Praecipue sex*, betyder vist: seks bestemte brødre.

S. 61, lin. 1: er adverbiet »violenter« (med magt) bortfaldet i oversættelsen.

S. 61, lin. 3: Han har vel ikke givet klosteret en del af kalken, men andel i den (*partem dare*).

S. 67, lin. 19-20: Kristus er ikke blevet »fundet værdig til at lide«, men han er – som det hedder i teologisk sprogbrug – værdigedes (*dignatus est, deponens*) at lide.

S. 67, note 5: Forklaringen på *irregularitas* er næppe rigtig. Stedet er vanskeligt. En noget bedre forklaring giver Lundin (anf. arb. s. 176): »Irregularitet« är ett i kyrkolagen använt uttryck för vissa bestämda påföljder för förseelser av prester och ordensfolk. Detta ställe är dunkelt. Troligen vill broder Sören säga: Att jag förlåter mina fiendar får inte förstås så, att jag därmed också skulle godkänna deras handlande; vilket av dessa skulle kunna åberopas som stöd för deras anspråk på äganderätten till klostret vid en eventuell process, för vilket jag skulle kunna göras ansvarig av mina överordnade«. – Vigtigt er det i hvert fald, at »*irregularitas*« er et kirkeretsligt begreb og ikke har noget med franciskanerordenens regel at gøre.

Til slut skal oversætteren komplimenteres for, at han i et tillæg har bragt en oversættelse af Jens Blochs brev til rektor Peder Hegelund, der supplerer »krønikens« skildring af reformationen i Viborg. Bogen slutter med et person- og stedregister, der forøger bogens nytte som en lettilgængelig kilde »udgave«.

JAN PINBORG

WALTER PETRY: Irrwege Europas 1519–1648. Göttingen, Musterschmidt-Verlag, 1967. 368 s. 35 DM.

På bogens smudsomslag rejses spørgsmålet om en objektiv historieskrivning er mulig, og svaret er kategorisk: Hier kann man nur antworten »Nein«!

I fuld overensstemmelse hermed er bogen da også yderst subjektiv. Forfatteren, der er civilingeniør, erklærer, at målet med hans værk er, at man skal lære af fortidens Irrwege. Det fremgår ikke helt klart, hvad det er, man skal lære, udover at man skal undgå en gentagelse af Hitler tidens tragedier. Man kunne så have ventet, at han ville analysere Tysklands historie 1933–45 for deraf at uddrage en lære for fremtiden, men i stedet har han valgt at beskrive Europas historie fra Karl 5.s valg til tysk kejser til Den westfalske Fred. I forordet bekendtgør Walter Petry, at bogen er et forsøg på at se fortiden ud fra nutidens synsfelt og at fremstille forbindelserne mellem historie og politik. Det vigtigste middel, han benytter til dette store mål, er at drage en lang række paralleller mellem begivenheder og personer i det 16. og 17. årh. og nutiden. Disse sammenligninger bliver ofte noget groteske, som når han sammenligner Filip 2. i Escorial med Hitler i Führerhauptquartier.

Men bortset fra disse spredte moraliserende bemærkninger er bogens opbygning meget traditionel. Den politiske historie og især Tysklands historie dominerer ganske, hvorimod behandlingen af den økonomiske udvikling indskrænker sig til nogle spredte bemærkninger om prisrevolutionen og spekulationen i tulipanløg i Holland i 1640'erne (s. 49–50).

I fremstillingen er Spanien skurken og England helten, og der spares ikke på de stærke farver. Efter forfatterens mening sker den største fejltagelse i perioden i 1519, da man vælger spanieren Karl 5. til tysk kejser. Dermed skabes nemlig begyndelsen til det tysk-franske Erbfeindschaft, som uddybes i den kommende tid, da Tyskland knytter sine interesser fuldstændig til Spaniens. Og dette Spanien præges af, at dets konger nedstammer fra Johanna den Vanvittige, hvorfor »nur der geschulte Psychiater die spanische Geschichte jener Zeit deuten kann« (s. 185). Om Maria den Blodiges fremfærd mod kætterne hedder det: »Hier sprach unbedingt das spanisch-habsburgische Blut aus ihr« (s. 178), ja Habsburgernes bekæmpelse af kættere siges direkte at have været forbilledet for Hitlers Blutherrschaft (s. 179). Forfatteren tillægger dog også det spanske blod andre egenskaber, i hvert fald forklarer han det faktum, at der ikke kom større reformatoriske bevægelser i Sydeuropa med: »Anscheinend eignete diesen Völkern nicht der schwerblütige Ernst, der sich mit solchen jenseitigen Fragen selbstverantwortlich beschäftigte« (s. 234).

Østeuropa behandles kun ud fra de religiøse aspekter og Norden kun perifert.